

УДК 338.23:351.865(477)

О. В. Булатова,

*д. е. н., професор, професор кафедри міжнародних фінансів,**НН інститут міжнародних відносин Київського національного університету**імені Тараса Шевченка*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7938-7874>

Н. В. Резнікова,

*д. е. н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин,**НН інститут міжнародних відносин Київського національного університету**імені Тараса Шевченка*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>

В. А. Крикун,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародного бізнесу, НН інститут міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2095-2223>

О. С. Шепель,

*PhD, асистент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, НН**інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9200-9925>

Г. О. Гридасова,

*PhD, молодший науковий співробітник, НН інститут міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9270-5213>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.17.19

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІК ТА БЕЗПЕКОВИЙ РОЗВИТОК КРАЇН В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПОРЯДКУ

O. Bulatova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of International Finance, Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

N. Reznikova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of World Economy and International Economic Relations, Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

V. Krykun,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Business, Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

O. Shepel,

PhD, Assistant of the Department of World Economy and International Economic Relations, Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

G. Grydasova,

PhD, Junior Researcher at Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

MILITARIZATION OF ECONOMIES AND SECURITY DEVELOPMENT OF COUNTRIES IN THE MODERN CONDITIONS OF THE FORMATION OF A NEW ECONOMIC ORDER

Порушення соціальних зв'язків, що посилює нерівність та асиметрії, призводять до збільшення конфліктів у суспільстві, що, у свою чергу, призводять до відповідних трансформацій та стають каталізаторами змін. Насильницький характер конфлікту призводить до складних наслідків політичного, економічного, соціального характеру, що, у кінцевому результаті, негативно впливає на розвиток людства і його потенціалу, дезінтеграцію суспільства. Глобальний економічний вплив насильства на світову економіку призводить до витрат (що пов'язані зі стримуванням, запобіганням та по-

доланням наслідків насильства), на які відволікаються як державні, так і приватні кошти. Такі витрати мають як прямий, непрямий та мультикативний характер.

Обгрунтовано, мілітаризація економіки є неминучою реакцією на виклики, які пов'язані із посилення загроз та конфліктів. Грунтуючись на оцінці рівня військових витрат обгрунтовано асиметричність ресурсного потенціалу країн, що є свідченням значного наявного розколу, по-перше, між країнами, які перебувають у конфлікті, по-друге, між країнами, які інвестують у військовий потенціал задля забезпечення стратегічного лідерства. Вимірами асиметричності сучасних конфліктів є економічне та політико-правове середовище, суспільні норми і від яких залежить обрання стратегії і тактики воєнних дій, вартість конфлікту, що визначає сукупний обсяг витрат, які готові понести сторони конфлікту, асиметричність наслідків тощо.

Визначено, що приватні військові угруповання посилюють свій вплив у сучасних конфліктах, надаючи військові послуги, які раніше були виключно монополією держави. Стрімке зростання військових витрат у світі, розширення інвестицій у військові технології не тільки суттєво впливають на сучасний баланс сил у світовому порядку, а й створюють можливості подальшого його переформатування, у т.ч. шляхом формування нової мережі стратегічних блогів і партнерств. Реалізація миротворчої діяльності, досягнення її ключових цілей все більше ускладнюються за сучасних умов, при цьому зазначені цілі зближуються із цілями міжнародного посередництва у вирішенні конфліктів.

Стаття підготовлена в рамках виконання науково-дослідної роботи 0123U102061 "Міжнародні механізми забезпечення ресурсами стратегічного значення для підвищення обороноздатності України".

Violations of social ties, which increase inequality and asymmetries, lead to an increase in conflicts in society, which, in turn, lead to corresponding transformations and become catalysts for change. The violent nature of the conflict leads to complex consequences of a political, economic, and social nature, which, ultimately, negatively affects the development of humanity and its potential, the disintegration of society. The global economic impact of violence on the world economy leads to costs (related to deterrence, prevention, and overcoming the consequences of violence), to which both public and private funds are diverted. Such costs are both direct, indirect, and multiplicative in nature.

It is justified that the militarization of the economy is an inevitable response to the challenges associated with the intensification of threats and conflicts. Based on the assessment of the level of military spending, the asymmetry of the resource potential of countries is justified, which is evidence of a significant existing split, firstly, between countries that are in conflict, and secondly, between countries that invest in military potential to ensure strategic leadership. The dimensions of the asymmetry of modern conflicts are the economic and political and legal environment, social norms and on which the choice of strategy and tactics of military actions depends, the cost of the conflict, which determines the total amount of costs that the parties to the conflict are willing to bear, the asymmetry of the consequences, etc. It is determined that private military groups are increasing their influence in modern conflicts by providing military services that were previously exclusively the monopoly of the state. The rapid growth of military spending in the world, the expansion of investments in military technologies not only significantly affect the current balance of power in the world order, but also create opportunities for its further reformatting, including through the formation of a new network of strategic blogs and partnerships. The implementation of peacekeeping activities and the achievement of its key goals are becoming increasingly difficult under modern conditions, while these goals are becoming closer to the goals of international mediation in conflict resolution. The article was prepared as part of the research work 0123U102061 "International mechanisms for providing resources of strategic importance to increase the defense capability of Ukraine."

Ключові слова: конфлікти, тероризм, безпека, кібербезпека, світопорядок, світова економіка, інтеграція, дезінтеграція, мілітаризація економіки, економічні інтереси, військові витрати, технології подвійного призначення, ресурси, ресурсне забезпечення, фінансові інструменти, безпекова стратегія, виклики, загрози, асиметрії, нерівність.

Key words: conflicts, terrorism, security, cybersecurity, world order, world economy, integration, disintegration, militarization of the economy, economic interests, military spending, dual-use technologies, resources, resource provision, financial instruments, security strategy, challenges, threats, asymmetries, inequality.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поглиблення глобалізації призвело до посилення асиметрій та соціальної нерівності, у тому числі, її негативний прояв пов'язаний із порушенням відповідних соціальних зв'язків, що посилює рівень конфліктогенності у

суспільстві. Історія розвитку людства стала своєрідною історією розвитку насильства та конфліктів, які стали віддзеркаленням відмінностей у цінностях та інтересах, що робить їх каталізатором змін і трансформацій. Позитивний потенціал конфліктів формує умови запобігання стаг-

нації, технічного та економічного прогресу тощо, оскільки вони дозволяють трансформувати соціальні системи, які мають інституційну жорсткість, шляхом формування нових норм і нових інститутів, стимулювання творчості та інновацій, розвитку економічної і технологічної сфери [25, р. 197 — 198]. Інститути можуть змінюватись по-різному, відповідним чином пливаючи, у тому числі й на характер конфліктів. Джерела і частота конфліктів у кожній конкретній системі залежать від відповідних соціальних моделей (розподілу влади, ресурсів, багатства тощо), їх розвиток може призвести як до згуртованих (інтегративні ефекти), так і роз'єднуючих (дезінтегративні ефекти) для соціальних систем результатів. Дезінтегративні наслідки конфліктів призводять до міжгрупової напруженості, порушенню каналів співпраці, а у крайніх формах — до насильства. Насильницький характер конфлікту призводить до складних наслідків політичного, економічного, соціального характеру, що, у кінцевому результаті, негативно впливає на розвиток людства і його потенціалу, дезінтеграцію суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Т. Хегре і Г. Нігард [33], Л.-Е. Седерман, С. Хуг, Л. Ф. Кребс [23], К. Хайнс [32], Т. Тейлер [50], Ч. Джанг [35], Т. Гурр [30], Дж. Д. Фірон, Д. Д. Лейтін [29], К. Мах, К. Краан, В. Адгер [39], К. Унфрід, К. Кіс-Катос, Т. Поже [51], М. Брекнер, У. Сунде [20], А. Келлі і Р. Радлер [37] вивчають вплив інститутів та інституцій на загострення глобальної конфліктогенності в умовах системного протистояння, фокусуючи свій дослідницький ракурс на викликах стабільності й процвітання, що опосередковано передбачає перерозподіл ресурсів і центрів прийняття рішень. Безпекові детермінанти глобальної співпраці з акцентом на міжнародних економічних відносинах висвітлені у працях українських [1; 3; 4; 5; 6; 9; 10; 12; 13; 14; 15; 17; 19; 21; 22; 42; 44] і зарубіжних вчених [28; 38; 48; 49], що свідчить про становлення "нової нормальності", яка руйнує традиційні уявлення про економічну географію, міжнародну спеціалізацію, а відтак і філософію розбудови новітнього міжнародного поділу праці, який імперативно має набувати ознак цифрового і зеленого.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є продовження наукової дискусії, присвяченої аналізу процесів мілітаризації економік країн світу в умовах загострення конфліктогенності під впливом трансформації економічного світопорядку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кількісна динаміка [26] розвитку сучасних конфліктів, найбільш повну інформацію з якої надає Упп-

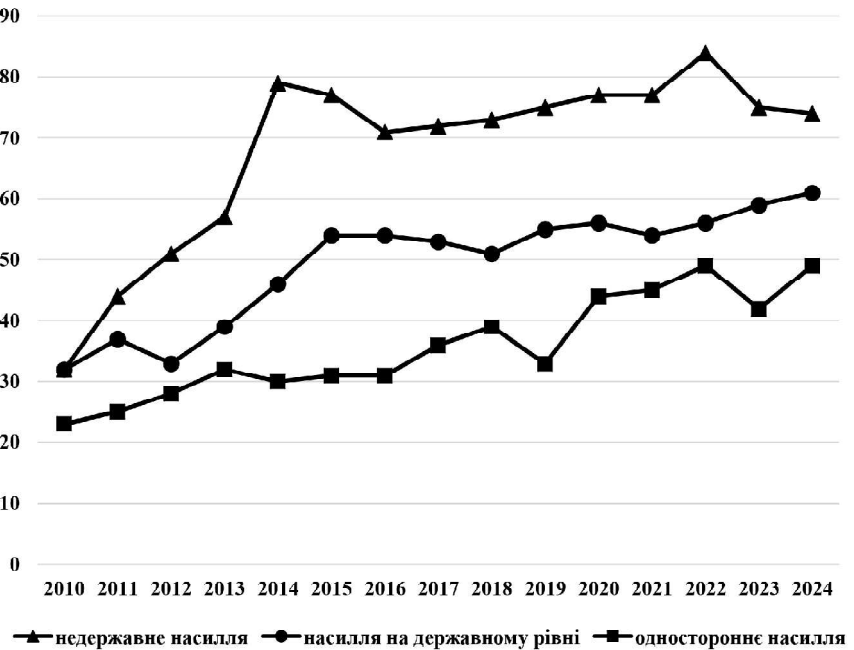

Рис. 1. Динаміка конфліктів у світовому господарстві

Джерело: складено на основі аналізу [26].

сальська програма даних про конфлікти (Uppsala Conflict Data Program, UCDP), показує, останні декілька років спостерігається значна ескалація конфліктів, пік яких припадає на 2024 рік. Насильство на державному рівні, відродження великомасштабних воєн стали реаліями сьогодення. У 2024 році зареєстровано 61 конфлікт, до яких була залучена держава з однієї або обох сторін (див. Рис. 1).

За методологією UCDP конфлікти, які спричинили щонайменше 1000 смертей, пов'язаних із боями, протягом одного календарного року, вважаються війнами. Відтак, кількість воєн зросла більш, ніж вдвічі (з п'яти у 2021 році до одинадцяти у 2024 році). Кількість загиблих від організованого насильства становила 159,8 тис осіб, ця кількість залишається однією з найвищих з 1994 року (часи геноциду в Руанді).

Глобальний економічний вплив насильства на світову економіку становить 19,1 трлн дол США (13,5% світового ВВП, або 2380 дол США на особу) (див. Табл. 1).

Насилля завжди призводить до втрат (матеріальних, фізичних та психологічних травм), негативно впливає на економічну активність, знижуючи схильність до інвестування та споживання, падіння продуктивності. Відповідно, оцінка економічного впливу насильства передбачає врахування усіх витрат (що пов'язані зі стримуванням, запобіганням та подоланням наслідків насильства), на які відволікаються як державні, так і приватні кошти. Такі витрати мають як прямий, так і непрямий характер. Якщо прямі витрати пов'язані, перш за все, із витратами, як безпосередньо пов'язані із жертвами насилля (включаючи охорону здоров'я, судову систему та громадську безпеку), то непрямі витрати пов'язані зі втратою у довгостроковій перспективі продуктивності [7; 8].

Важливо підкреслити, що витрати мають мультиплікативний ефект, що відображає економічні вигоди, які були б отримані внаслідок перенаправлення витрат до більш продуктивних альтернатив [34, р.39]. Військові

Таблиця 1. Глобальний економічний вплив насильства, млрд. дол. США (за оцінками Institute for Economics & Peace)

Показник	2023	2022	2003 до 2022:	
			Млрд дол	%
Військові витрати	8,490	8,374	116	1.4
Видатки на внутрішню безпеку	5,414	5,424	-10	-0.2
Приватна безпека	1310	1,314	-4	-0.3
Вбивство	1140	1,150	-10	-0.9
Самогубство	727	718	9	1.3
Насильницькі злочини	545	536	9	1.7
Біженці та вимушені переселенці	507	506	1	0.2
Втрати ВВП	305	254	51	20.1
Ув'язнення	134	132	2	1.5
Страх	76	70	6	8.6
Смертність унаслідок конфлікту	54	64	-10	-15.6
Розбудова миру	26	34	-8	-23.5
Миротворча діяльність	24	12	12	100
Стрілецька зброя	22	24	-2	-8.3
Тероризм	20	8	12	150
Всього	19,086	18,928	158	0.8

Джерело: укладено за даними джерела [34].

витрати формують найбільшу частину загального економічного впливу насильства — 45%, нажал, ця група витрат буде й надалі зростати, враховуючи наявні зобов'язання європейських країн витратити більше коштів найближчим часом, що значною мірою пов'язано з триваючим конфліктом в Україні.

Наявний ресурсний потенціал, який мають країни, визначають базові можливості їх залученості до конфліктів. Існуючий на сьогодні розподіл військових витрат у світі (він охоплює усі витрати на військові операції, персонал, дослідження та розробки, утримання військової інфраструктури, військову допомогу), свідчить про значну асиметричність ресурсного забезпечення військового потенціалу країн, їх спроможності залучення до конфліктів. Розвинені держави використовують свої фінансові ресурси для створення великих армій. Цей військовий потенціал дозволяє чинити тиск на іншу державу або міжнародного актора, змушуючи його виконувати певні політичні вимоги, часто погрожуючи накласти штрафні санкції за невиконання цих вимог [21].

Асиметричність сучасних війн та конфліктів тісно пов'язана із різноманітними формами прояву тероризму, під час якого застосовуються нетрадиційні види технологій та озброєнь, нестандартна військова тактика, повністю порушуються військові та політичні кодекси поведінки [24]. При цьому, вплив міжнародних злочинних організацій тільки посилюється за сучасних умов, руйнуючи як регіональні безпекові комплекси, так і загальносвітову безпекову систему [16]. Фактично, гло-

бальна війна с тероризмом поставила недержавних суб'єктів на один рівень із основними акторами міжнародних відносин [2], які мають доступ до зброї масового ураження, новітніх технологій тощо.

Цифрова революція внесла новий вимір у глобальні конфлікти, пов'язаний із високим рівнем цифрової залежності країн в умовах глобального кіберпростору. Сучасні кібератаки, що характеризуються анонімністю та глобальним охопленням, дозволяють суттєво вплинути національну безпеку без фізичної конфронтації [31]. Посилення впливу кібернебезпеки на тлі активізації екстремістських течій, із урахуванням сучасних глобальних ризиків, серед яких поширення конфліктів стає домінуючим, негативно впливають на глобальне безпекове середовище, погіршуючи умови і перспективи міжнародної співпраці.

Сучасне фінансування терористичних організацій становить 11,5 млрд дол США, включаючи торгівлю зброєю, зовнішній і внутрішній тероризм, внутрішній насильницький екстремізм [41]. За даними Forbes Israel [52], на початок 2022 р. річний дохід найбагатших терористичних організацій становив: Талібан (2,5 млрд дол США, основні джерела фінансування — податки та збори, наркотрафік, видобуток корисних копалин), Ансар Аллах (2 млрд дол США; основні джерела фінансування — податки та збори, незаконна торгівля нафтою); Хезболла (1,2 млрд дол США, основні джерела фінансування фінансова допомога, наркотрафік); Аль-Каїда (0,6 млрд дол США, основні джерела фінансування — податки, незаконна торгівля зброєю, наркотрафік, тор-

гівля людьми), ХАМАС (0,5 млрд дол США, основні джерела фінансування — податки та збори, фінансова допомога). Наслідком посилення потенціалу терористичних організацій стало безпрецедентне посилення загроз, зростання нестабільності в системі глобального безпекового простору. Локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими. Спектр нестабільності охоплює регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, загрози для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне вимушене переміщення населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище сучасного світу. Кількість людей, що потребують гуманітарної допомоги, становить 404,3 млн [27], і їх кількість постійно зростає.

Значна кількість озброєних конфліктів, поява їх нових форм посилюють дискусійність питань щодо їх визначення, вимірів, відповідних ознак тощо (тривалість, кількість загиблих, відкритість тощо). Сучасні конфлікти, фактично, є одночасним проявом організованої злочинності, порушення прав людини, війни тощо [36]. У розвитку динамічних змін конфліктів, що виникають на державному рівні протягом 1946—2024 років, слід звернути увагу на наступні [47]:

по-перше, спостерігається значна ескалація конфліктів (у тому числі в активній фазі), що виникають на державному рівні протягом останніх трьох років, трагічними наслідками яких є загибель близько 740 тис осіб, загострення гуманітарної кризи тощо;

по-друге, у кількісних змінах конфліктів, що виникають на державному рівні, значний вплив пов'язаний із протистоянням двох ідеологічних систем біполярного світу [17], що сприяло накопиченню громадянських конфліктів протягом 1980-х та початку 1990-х років (із закінченням холодної війни суттєвих змін зазнає характер війн — від інтернаціоналізованих конфліктів ідеологічного характеру до регіональних інтервенцій, мотивованих міждержавною та внутрішньодержавною конкуренцією за владу та ресурси) [40].

Приватні військові угруповання посилюють свій вплив у сучасних конфліктах, надаючи військові послуги, які раніше були виключно монополією держави. Особливо це спостерігається в конфліктах на території африканських країн, в Україні, Лівії. Приватні військові угруповання забезпечують окрім безпосередньо військового дій виконання логістичних завдань, військову підготовку, захист критичної інфраструктури, консультування, виконання особливих таємних операцій тощо. Залучаючи значні ресурси, у т.ч. державні, приватні угруповання діють незалежно від національних збройних сил, перетворюючись у потужних недержавних акторів зі значним зовнішньополітичним впливом. Їх використання викликає чисельні як правові, так і етичні питання [46].

Реалізація миротворчої діяльності, досягнення її ключових цілей все більше ускладнюються за сучасних умов, при цьому зазначені цілі зближаються із цілями міжнародного посередництва у вирішенні конфліктів. У дослідженні О. Річмонд [45], де наводиться аналіз ми-

ротворчих процесів та миротворчих операцій за підтримки ООН, автор доводить досить суперечливу динаміку сучасних спроб розбудови миру і визнає: дивергенція як наслідок провалу глобалізаційних процесів не призвела до узгодження цінностей, інтересів, ставши платформою для посилення геополітичних конфліктів. Таким чином, модель миру, за якою обмежене управління конфліктом сприяє відновленню війн у довгостроковій перспективі, не забезпечує основу для прогресу у нестабільному міжнародному середовищі, викликаному геополітичними, матеріальними та ідеологічними проблемами. Як результат, сучасний світопорядок переживає істотні трансформації [18].

Слід звернути увагу й ще на один важливий момент. На тлі змін світового порядку та посилення геополітичної конкуренції спостерігається поєднання миротворчої діяльності країн одночасно із залученням/підтримкою воєнних дій. Фактично відбувається розкол на транзакційні глобальні силові блоки, що призводить до виникнення глобальних складно підпорядкованих проблем [11], вирішення яких потребує міжнародної співпраці [43].

ВИСНОВКИ

В рамках даного дослідження було встановлено, що милітаризація економіки є неминучою реакцією на виклики, які пов'язані із посиленням загроз та конфліктів. Загрози можуть цілеспрямовано створюватись іншими акторами міжнародних відносин, у тому числі шляхом інтернаціоналізації конфліктів. З огляду на це, враховуючи сучасні мегатренди міжнародного розвитку, країни будуть застосовувати відповідні політики підвищення стійкості шляхом елімінування вразливостей та завчасної ідентифікації наявних та потенційних загроз, які вже існують чи спорадично можуть виникнути, у тому числі як результат випадкових збігів, внаслідок дії складних причинно-наслідкових процесів. Посилення геополітичних асиметрій та напруженості в регіонах світу, на тлі інших глобальних викликів, в числі яких кліматичні зміни, втрата біорізноманіття, поляризація доходів тощо, й надалі посилять тенденцію до ескалації конфліктів у світі, а відтак слід очікувати й зростання глобальних військових витрат. Технологічні інновації викликали не тільки появу нових воєнних технологій, володіння новітніми технологіями суттєво вплинуло на переформатування центрів впливу, поглиблення асиметричності загроз. Зміна впливу великих держав, переформатування міжнародних відносин вплинули на розвиток транснаціонального характеру сучасних конфліктів. Одночасно зі втратою державної монополії на насильство суттєво розширилось коло учасників конфліктів, а сам конфлікт став не тільки інструментом примусу, а й набув специфічної форми бізнесу.

Стрімке зростання військових витрат у світі, розширення інвестицій у військові технології не тільки суттєво впливають на сучасний баланс сил у світовому порядку, а й створюють можливості подальшого його переформатування, у т.ч. шляхом формування нової мережі стратегічних блоків і партнерств.

Враховуючи геополітичні та геоекономічні загострення в умовах сучасних викликів посилення транзакційних глобальних блоків суттєво ускладнює наявні про-

блеми, що потребують спільних рішень всього міжнародного співтовариства (зміна клімату, глобальне потепління, забезпечення впорядкованого енергетичного переходу, міграційні виклики, цифровізація, виклики запровадження штучного інтелекту тощо), як і досягнення цілей миротворчої діяльності, що набуває обмеженого характеру. Як результат, посилюється перехід на двосторонні, а не багатосторонні механізми діяльності, що ґрунтується не на цінностях, а на інтересах. За таких формування стабільного безпечового середовища на глобальному рівні стає занадто складним завданням, а міжнародне співробітництво втрачає дієву систему інститутів та механізмів взаємодії.

Зростання впливу міжнародної організованої злочинності, поширення озброєних конфліктів посилюють нестабільність сучасного безпечового середовища, яке із урахуванням широкого діапазону глобальних загроз зробили людство вкрай вразливим. Сучасні конфлікти стають більш затяжними, інтенсивними та руйнівними, впливаючи не тільки на країни, що перебувають у конфлікті протиостоянні, але й інші країни та регіони. Характер сучасних конфліктів визначається асиметричністю (економічного та політико-правового середовища, ресурсного забезпечення, асиметричністю наслідків тощо), ще більше заглиблюючи нерівність у суспільстві, глибокі гуманітарні кризи. Подальших досліджень вимагають нові геополітичні та гео економічні умови виникнення конфліктів, що призводять до зміни принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту.

Література:

1. Булатова О. В., Захарова О. В., Карпенко О. І., Федоров Е. В. Економічна безпека країн в умовах сучасних глобальних трансформацій: виклики, загрози, ризики / за заг. ред. О. В. Булатової. Київ: МДУ, 2024. 290 с.
2. Булатова О. В., Сарбаш С. М. Міжнародна співпраця у протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Сучасні виклики для європейського бізнесу: безпека, конкурентоспроможність, екологічність. Конференція Дніпро. Проєкт 101085135-EUGREEN. 2024. С. 61—66.
3. Булатова О. В., Федоров Е. В. Виклики, загрози та ризики формування національної економічної безпеки: глобальний та національний рівень. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2022. Вип. 23. С. 52—65. <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-23-52-65>
4. Булатова О., Панченко В., Іващенко О. Мегатренди міжнародного економічного розвитку і виклики економічній безпеці: потенціал управління політикою стійкості та протидії ризикам. Modeling the development of the economic systems. 2023. № 2. С. 215—222. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-29>
5. Дугінець Г., Яценко О., Панченко В. Міжнародний досвід повоєнного відновлення: тригери соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2024. № 328 (2). С. 497—505. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>
6. Лук'яненко Д. Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія. Київ: КНЕУ, 2001. 538 с.
7. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Військовий бюджет як тригер економічного зростання і розвитку: поточні реалії і перспективи для України (міжнародний аспект). Ефективна економіка. 2019. № 12. С. 1—13.
8. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Критичний аналіз теоретичних підходів до встановлення макроекономічних ефектів військових витрат. Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання. 2019. № 11. https://doi.org/10.32702/2307_2105-2019.11.13
9. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Форсайт як інструмент відповідального державного управління і стратегування міжнародної економічної політики в умовах загострення глобальних проблем розвитку. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2024. № 326 (1). С. 350—358. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>
10. Панченко В., Птащенко О. В., Резнікова Н. В., Карп В. С. Міжнародні стратегії зменшення економічних, соціальних і технологічних розривів між країнами: історичні паралелі адаптації моделей стрибкоподібного і наздоганяючого розвитку. Агросвіт. 2025. № 7 (квітень). С. 4—15. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.7.4>
11. Панченко В., Птащенко О., Резнікова Н., Карп В. Багатовимірність проблем соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів: інституційні рамки політики модернізації. Економічний простір. 2025. № 199. С. 86—98. <https://doi.org/10.30838/EP.199.86-98>
12. Панченко В., Птащенко О., Резнікова Н., Карп В. Стрибокподібний і наздоганяючий розвиток як імператив модернізації та структурної трансформації азійських країн: історичні аспекти реалізації політики стимулювання експорту. Агросвіт. 2025. № 6. С. 17—29. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.17>
13. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: АграрMedia, 2025. 471 с.
14. Панченко В., Резнікова Н., Іващенко О. Стратегічний форсайт як інструмент протидії сучасним глобальним викликам економічній безпеці і нерівності: досвід ЄС для України у сприянні стійкості та сталості. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2023. № 4 (320). С. 31—39. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-5>
15. Птащенко О. В., Кириленко О. П., Курцев О. Ю. Вплив цифрових трансформацій на розвиток сучасного економічного простору: людський капітал, інклюзія, безпека. Бізнес Інформ. 2024. № 7. С. 180—190. URL: https://www.businessinform.net/article/?year=2024&abstract=2024_7_0_180_190
16. Резнікова Н. В. Економічні виклики неозалежності: конфлікт інтересів в умовах глобальної взаємодії. Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. 2013. № 1. С. 181—187.
17. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Перспективи формування нових центрів економічного зростання в умовах нової норми світової економіки як прояв неозалежності. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 11. С. 5—9.

18. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Проблеми реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Економічна наука*. 2017. № 10. С. 5—10.
19. Резнікова Н., Панченко В. Репортажі із цивілізаційних фронтів. На передовій міжнародної економічної політики. Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 234 с.
20. Breckner M., Sunde U. Temperature extremes, global warming, and armed conflict: new insights from high resolution data. *World Development*. 2019. Vol. 123. P. 104624. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.104624>
21. Bulatova O., Reznikova N., Sarbash S. Asymmetry of the modern conflicts. *Przegląd Strategiczny*. 2024. No. 17. P. 25—34. <https://doi.org/10.14746/ps.2024.1.2>
22. Bulatova O., Zakharova O., Reznikova N. Modern scientific and methodological approaches to monitoring the economic security of countries. In: *Transformations, Challenges and Security: monograph*. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2024. P. 68—92.
23. Cederman L.-E., Hug S., Krebs L. F. Democratization and civil war: Empirical evidence. *Journal of Peace Research*. 2010. Vol. 47. No. 4. P. 377—394. <https://doi.org/10.1177/0022343310368336>
24. Cornish P. Terrorism, insecurity and underdevelopment. *Conflict — Security — Development*. 2001. Vol. 1. P. 147—151.
25. Coser L. A. Social Conflict and the Theory of Social Change. *The British Journal of Sociology*. 1957. Vol. 8. No. 3. P. 197—207.
26. Davies S., Pettersson T., Sollenberg M., Oberg M. Organized violence 1989—2024, and the challenges of identifying civilian victims. *Journal of Peace Research*. 2025. Vol. 64. No. 2. <https://doi.org/10.1177/0022343-3251345636>
27. Development Initiatives. *Global Humanitarian Assistance Report*. 2023. URL: <https://devinit.org/data/datasets/global-humanitarian-assistance-report-2023/>
28. Farrell H., Newman A. L. Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion. *International Security*. 2019. Vol. 44. No. 1. P. 42—79.
29. Fearon J. D., Laitin D. D. Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*. 2003. Vol. 97. No. 1. P. 75—90. <https://doi.org/10.1017/s0003055403000534>
30. Gurr T. R. A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices. *American Political Science Review*. 1968. Vol. 62. No. 4. P. 1104—1124. <https://doi.org/10.2307/1953907>
31. Haastrup T. *Global Conflict Trends: Planning for the Future*. Folke Bernadotte Academy: Swedish Agency for Peace, Security and Development, 2024.
32. Haynes K. Diversionary conflict: Demonizing enemies or demonstrating competence? *Conflict Management and Peace Science*. 2015. Vol. 34. No. 4. P. 337—358. <https://doi.org/10.1177/0738894215593723>
33. Hegre H., Nygard H. M. Governance and Conflict Relapse. *Journal of Conflict Resolution*. 2014. Vol. 59. No. 6. P. 984—1016. <https://doi.org/10.1177/0022-002713520591>
34. Institute for Economics & Peace. *Global Peace Index 2024: Measuring Peace in a Complex World*. Sydney, 2024. URL: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI2024-web.pdf>
35. Jung S. C. Economic slowdowns and international conflict. *Journal of Peace Research*. 2022. P. 00223-433221166. <https://doi.org/10.1177/0022343322-1116656>
36. Kaldor M. *New and old wars: organized violence in a global era*. Cambridge: Polity Press, 1999.
37. Kelly A. M., Ngo Nguenda Radler R. D. Does energy consumption matter for climate change in Africa? New insights from panel data analysis. *Innovation and Green Development*. 2024. Vol. 3. No. 3. P. 100132. <https://doi.org/10.1016/j.igd.2024.100132>
38. Kirshner J. Classical realism and the challenge of global economic governance. *Oxford Review of Economic Policy*. 2024. Vol. 40. No. 2. P. 246—255.
39. Mach K. J. et al. Climate as a risk factor for armed conflict. *Nature*. 2019. Vol. 571. No. 7764. P. 193—197. <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1300-6>
40. Mumford A. Proxy Warfare and the Future of Conflict. *The RUSI Journal*. 2013. Vol. 158. No. 2. P. 40-46. <https://doi.org/10.1080/03071847.2013.787733>
41. Nasdaq Verafin. *Global financial crime report*. 2024. URL: <https://elements.visualcapitalist.com/wpcontent/uploads/2024/04/1711973384569.pdf>
42. Panchenko V. G., Pinchuk Y. V. Current trends in the regulation of international trade in the conditions of excessive conflict of geoeconomic interests. *Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*. 2024. Vol. 27. P. 5—14. <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2024-14-27-5-14>
43. Plender J. The world was going transactional long before Trump. *The Financial Times*. 2025. Published FEB 6. URL: <https://www.ft.com/content/01af9c29-eb7f-484b-9fe7-2dbabc41ed52>
44. Ptashchenko O. Transformation of the global economic space in the present. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2018. Вип. 4 (245). С. 14—18.
45. Richmond O. A Prelude to Revisionism? The Stalemated Peace Model and the Emergence of Multipolarity in International Order. *Contemporary Security Policy*. 2025. Vol. 46. No. 2. P. 197—225. <https://doi.org/10.1080/13523260.2024.2437928>
46. Rinaldi S., Irrera D. The influence of Private Military Companies on global security. *The European Consortium For Political Research*. 2023. URL: <https://theloopecpr.eu/the-influence-of-private-military-companies-on-global-security/>
47. Rustad S. A. *Conflict Trends: A Global Overview, 1946—2024*. Peace Research Institute Oslo (PRIO). 2025. 24 p.
48. Schwarzer D. Europe, the End of the West and Global Power Shifts. *Global Policy*. 2017. Vol. 8. Special Issue 4. P. 18—26.
49. Streeck W. *Taking Back Control?: States and State Systems After Globalism*. London: Verso Books, 2024.
50. Theiler T. The microfoundations of diversionary conflict. *Security Studies*. 2018. Vol. 27. No. 2. P. 318—343.
51. Unfried K., Kis-Katos K., Pose T. Water scarcity and social conflict. *Journal of Environmental Economics*

and Management. 2022. Vol. 113. <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2022.102633>

52. Zehorai I. Forbes Israel Special Report: The World's Richest Terrorist Organizations. Forbes Israel. 2024. URL: <https://forbes.co.il/e/theworlds-richest-terrorist-organizations/>

References:

1. Bulatova, O. V., Zakharova, O. V., Karpenko, O. I. and Fedorov, E. V. (2024), *Ekonomichna bezpeka krain v umovakh suchasnykh hlobalnykh transformatsii: vyklyky, zahrozy, ryzyky* [Economic Security of Nations amid Contemporary Global Transformations: Challenges, Threats, and Risks], MDU, Kyiv, Ukraine.

2. Bulatova, O. V. and Sarbash, S. M. (2024), "International cooperation in combating money laundering and terrorist financing", *Suchasni vyklyky dlya yevropeys'koho biznesu: bezpeka, konkurentospromozhnist, ekolohichnist*. Konferentsiya [Modern challenges for European business: security, competitiveness, environmental friendliness. Conference], Proekt 101085135-EUGREEN, Dnipro, Ukraine, pp. 61—66.

3. Bulatova, O. V. and Fedorov, E. V. (2022), "Challenges, threats and risks of shaping national economic security: global and national level", *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 23, pp. 52—65, <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-23-52-65>

4. Bulatova, O., Panchenko, V. and Ivashchenko, O. (2023), "Megatrends of international economic development and challenges to economic security: the potential of resilience and risk management policy", *Modeling the Development of the Economic Systems*, vol. 2, pp. 215—222, <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-29>

5. Duhynets, H., Yatsenko, O. and Panchenko, V. (2024), "International experience of post-war recovery: triggers of socio-economic development in the context of decentralization", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 328 (2), pp. 497—505, <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>

6. Lukianenko, D. H. (2001), *Strategii ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii* [Strategies of Economic Development under Globalization], KNEU, Kyiv, Ukraine.

7. Panchenko, V. H., Reznikova, N. V. and Ivashchenko, O. A. (2019), "Military budget as a trigger of economic growth and development: current realities and prospects for Ukraine (international aspect)", *Efektivna ekonomika*, vol. 12, pp. 1—13.

8. Panchenko, V. H., Reznikova, N. V. and Ivashchenko, O. A. (2019), "Critical analysis of theoretical approaches to determining the macroeconomic effects of military expenditures", *Efektivna ekonomika. Elektronne naukove fakhove vydannia*, vol. 11, https://doi.org/10.32702/2307_2105-2019.11.13

9. Panchenko, V. H., Reznikova, N. V. and Ivashchenko, O. A. (2024), "Foresight as a tool of responsible public governance and strategizing international economic policy under escalating global development challenges", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 326 (1), pp. 350—358, <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-55>

10. Panchenko, V., Ptashchenko, O. V., Reznikova, N. V. and Karp, V. S. (2025), "International strategies to reduce economic, social and technological gaps between countries: historical parallels of leapfrog and catching-up development models", *Ahrosvit*, vol. 7, pp. 4—15, <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.7.4>

11. Panchenko, V., Ptashchenko, O., Reznikova, N. and Karp, V. (2025), "Multidimensionality of socio-economic development problems under global challenges: institutional framework of modernization policy", *Ekonomichniy prostir*, vol. 199, pp. 86—98, <https://doi.org/10.30838/EP.199.86-98>

12. Panchenko, V., Ptashchenko, O., Reznikova, N. and Karp, V. (2025), "Leapfrog and catching-up development as an imperative of modernization and structural transformation in Asian countries: historical aspects of export promotion policy", *Ahrosvit*, vol. 6, pp. 17—29, <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.17>

13. Panchenko, V. and Reznikova, N. (2025), *Mizhnarodni strategii ekonomichnoho rozvytku: navchalnyi posibnyk* [International Strategies of Economic Development: A Textbook], AhrarMedia, Kyiv, Ukraine.

14. Panchenko, V., Reznikova, N. and Ivashchenko, O. (2023), "Strategic foresight as a tool to counter current global challenges to economic security and inequality: EU experience for Ukraine in fostering resilience and sustainability", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 4 (320), pp. 31—39, <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-5>

15. Ptashchenko, O. V., Kyrilenko, O. P. and Kurtsev, O. Yu. (2024), "Impact of digital transformations on the development of modern economic space: human capital, inclusion, security", *Biznes Inform*, vol. 7, pp. 180-190, available at: https://www.businessinform.net/article/?year=2024&abstract=2024_7_0_180_190 (Accessed 30 July 2025).

16. Reznikova, N. V. (2013), "Economic challenges of neo-dependence: conflict of interests in the context of global interaction", *Strategiya rozvytku Ukrainy. Ekonomika, sotsiologiya, pravo*, vol. 1, pp. 181—187.

17. Reznikova, N. V. and Ivashchenko, O. A. (2017), "Prospects for forming new centers of economic growth in the conditions of the new normal of the world economy as a manifestation of neo-dependence", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 11, pp. 5—9.

18. Reznikova, N. V. and Ivashchenko, O. A. (2017), "Problems of reinstitutionalization of the world economy under neo-dependence: new challenges to global regulation", *Ekonomichna nauka*, vol. 10, pp. 5—10.

19. Reznikova, N. and Panchenko, V. (2023), *Reportazhi iz tsyvilizatsiinykh frontiv. Na peredovii mizhnarodnoi ekonomichnoi polityky* [Reports from the Frontlines of Civilization: At the Forefront of International Economic Policy], Ahrar Media Hrup, Kyiv, Ukraine.

20. Breckner, M. and Sunde, U. (2019), "Temperature extremes, global warming, and armed conflict: new insights from high resolution data", *World Development*, vol. 123, p. 104624, <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.104624>

21. Bulatova, O., Reznikova, N. and Sarbash, S. (2024), "Asymmetry of the modern conflicts", *Przeglad*

Strategiczny, vol. 17, pp. 25—34, <https://doi.org/10.14746/ps.2024.1.2>

22. Bulatova, O., Zakharova, O. and Reznikova, N. (2024), Modern scientific and methodological approaches to monitoring the economic security of countries, In: Transformations, Challenges and Security: monograph, Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania.

23. Cederman, L.-E., Hug, S. and Krebs, L. F. (2010), "Democratization and civil war: Empirical evidence", Journal of Peace Research, vol. 47 (4), pp. 377—394, <https://doi.org/10.1177/0022343310368336>

24. Cornish, P. (2001), "Terrorism, insecurity and underdevelopment", Conflict — Security — Development, vol. 1, pp. 147—151.

25. Coser, L. A. (1957), "Social Conflict and the Theory of Social Change", The British Journal of Sociology, vol. 8 (3), pp. 197—207.

26. Davies, S., Pettersson, T., Sollenberg, M. and Oberg, M. (2025), "Organized violence 1989—2024, and the challenges of identifying civilian victims", Journal of Peace Research, vol. 62(4), <https://doi.org/10.1177/00223433251345636>

27. Development Initiatives (2023), Global Humanitarian Assistance Report, Sydney, available at: <https://devinit.org/data/datasets/global-humanitarian-assistance-report-2023/> (Accessed 30 July 2025).

28. Farrell, H. and Newman, A. L. (2019), "Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion", International Security, vol. 44 (1), pp. 42—79.

29. Fearon, J. D. and Laitin, D. D. (2003), "Ethnicity, Insurgency, and Civil War", American Political Science Review, vol. 97 (1), pp. 75—90, <https://doi.org/10.1017/s0003055403000534>

30. Gurr, T. R. (1968), "A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices", American Political Science Review, vol. 62 (4), pp. 1104—1124, <https://doi.org/10.2307/1953907>

31. Haastrup, T. (2024), "Global Conflict Trends: Planning for the Future", Folke Bernadotte Academy: Swedish Agency for Peace, Security and Development.

32. Haynes, K. (2015), "Diversionary conflict: Demonizing enemies or demonstrating competence?", Conflict Management and Peace Science, vol. 34 (4), pp. 337—358, <https://doi.org/10.1177/0738894215593723>

33. Hegre, H. and Nygard, H. M. (2014), "Governance and Conflict Relapse", Journal of Conflict Resolution, vol. 59 (6), pp. 984—1016, <https://doi.org/10.1177/002200-2713520591>

34. Institute for Economics & Peace (2024), Global Peace Index 2024: Measuring Peace in a Complex World, Sydney, available at: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI2024-web.pdf> (Accessed 30 July 2025).

35. Jung, S. C. (2022), "Economic slowdowns and international conflict", Journal of Peace Research, vol. 61, <https://doi.org/10.1177/00223433221116656>

36. Kaldor, M. (1999), New and old wars: organized violence in a global era, Polity Press, Cambridge, United Kingdom.

37. Kelly, A. M. and Ngo Nguenda Radler, R. D. (2024), "Does energy consumption matter for climate change in

Africa? New insights from panel data analysis", Innovation and Green Development, vol. 3 (3), p. 100132, <https://doi.org/10.1016/j.igd.2024.100132>

38. Kirshner, J. (2024), "Classical realism and the challenge of global economic governance", Oxford Review of Economic Policy, vol. 40 (2), pp. 246—255.

39. Mach, K. J. et al. (2019), "Climate as a risk factor for armed conflict", Nature, vol. 571, no. 7764, pp. 193—197, <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1300-6>

40. Mumford, A. (2013), "Proxy Warfare and the Future of Conflict", The RUSI Journal, vol. 158 (2), pp. 40—46, <https://doi.org/10.1080/03071847.2013.787733>

41. Nasdaq Verafin (2024), "Global financial crime report", available at: <https://elements.visualcapitalist.com/wpcontent/uploads/2024/04/171197-3384569.pdf> (Accessed 30 July 2025).

42. Panchenko, V. G. and Pinchuk, Y. V. (2024), "Current trends in the regulation of international trade in the conditions of excessive conflict of geoeconomic interests", Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika, vol. 27, pp. 5—14, <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2024-14-27-5-14>

43. Plender, J. (2025), "The world was going transactional long before Trump", The Financial Times, available at: <https://www.ft.com/content/01af9c29-eb7f-484b-9fe7-2dbabc41ed52> (Accessed 30 July 2025).

44. Ptashchenko, O. (2018), "Transformation of the global economic space in the present", Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalya, vol. 4 (245), pp. 14—18.

45. Richmond, O. (2025), "A Prelude to Revisionism? The Stalemated Peace Model and the Emergence of Multipolarity in International Order", Contemporary Security Policy, vol. 46 (2), pp. 197—225, <https://doi.org/10.1080/13523260.2024.2437928>

46. Rinaldi, S. and Irrera, D. (2023), "The influence of Private Military Companies on global security", The European Consortium For Political Research, available at: <https://theloop.ecpr.eu/the-influence-of-private-military-companies-on-global-security/> (Accessed 30 July 2025)

47. Rustad, S. A. (2025), Conflict Trends: A Global Overview, 1946—2024, Peace Research Institute (PRIO), Oslo.

48. Schwarzer, D. (2017), "Europe, the End of the West and Global Power Shifts", Global Policy, vol. 8, special issue 4, pp. 18—26.

49. Streeck, W. (2024), Taking Back Control?: States and State Systems After Globalism, Verso Books, London, United Kingdom.

50. Theiler, T. (2018), "The microfoundations of diversionary conflict", Security Studies, vol. 27 (2), pp. 318—343.

51. Unfried, K., Kis-Katos, K. and Pose, T. (2022), "Water scarcity and social conflict", Journal of Environmental Economics and Management, vol. 113, <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2022.102633>

52. Zehorai, I. (2024), "Forbes Israel Special Report: The World's Richest Terrorist Organizations", Forbes Israel, available at: <https://forbes.co.il/e/theworlds-richest-terrorist-organizations/> (Accessed 30 July 2025).
Стаття надійшла до редакції 01.08.2025 р.